

Muhuulane

MUHU
VALD
XXXX

Nr 11 (433)

Talvekuu (november) 2025

Muhu leht

Ätses näitas elurõõmu

Aili ja Olga näitasid oma lemmik-
tantsu Mona valssi.

Kalmer Saare foto

Muhu kõige vanem ja väär-
kam kollektiiv, folkloorirühm
Ätses tähistas oktoobrikuu
viimasel päeval oma 40. juube-
lit vägeva kontserdiga. Vahvad
naised andsid kahetunnise eten-
duse, kus tantsunumbrid olid
pikitud meenutustega. Ja seda,
mida meenutada, on Ätsel ter-
velt 40 aasta jagu!

Õhtut juhtinud Tõnis Kipper
ärgitas naisi eredamaid hetki
meelde tuletama ja ega need
kohati anekdootlikud seigad
Smuuli monoloogidest suurt
maha ei jää. Pidulised said
naerda Aili ja Meeli ringsõitu-
del toimunud naljakate juhtu-
miste peale ja poetada pisara,
kui Aili ja Olga tantsisid vap-
ralt Mona valssi.

Ätse juhendaja Anne
Keerd oli juubelikontserdi
lõpulooks välja mõelnud
humoorika madruste tantsu.

Loe edasi lk. 5

ISSN 1736-289X

9 771736 289007

Muhu kiriku aiast algab Eesti kunstiajalugu

30. novembril sõidutati käru ja
käte jõul Muhu Katarina kirikusse
kiriku aias paiknenud trapetsiaalne
hauatähis. Kivi upitati raskevo
kärule ja veeretati müüda puitplaa-
te kiriku võõrusesse ja sealt edasi
sissepoole. Ettevõtmise eestveda-
jaks oli kunstiajaloolane Juhan
Kilumets oma firma Rändmeister
töömeestega, abiks olid ka meie
oma inimesed.

„Trapetsiaalsed hauaplaadid on
meie kodumaa vanimad hauatähi-
sed, mis olid levinud üle Eesti ja
eriti rohkelt lääne-saarte piirkon-
nas. Üks neist vanimaist ongi siin.
Me oleme uhked oma keskaegse
raidkivikunsti üle, aga just see kivi
ongi üks vanim raidkivikunsti
näide. Ma väidan, et kui mui-
nasaeg välja arvata, algab Eesti
kunstiajalugu just siit. Need haua-
tähised on erakordselt olulised,
neid on säilinud vähe ja enamus
on kaotanud oma pildipoole. Sellel
aga on pealispind hästi säilinud.
Siin kirikuaias on teisisi sama
vanu, kuid nende pildipooled on
kadunud, erodeerunud. Seda juht-
ub kiviga ikka, kui see on olnud
lapiti maapinnal mitte aastaid,
vaid sajandeid. Seega on täielik
ime, et see kivi on selle kõik vastu
pidanud. Ja meie, teadlikud muin-
suskaitsjad, oleme seda aastaküm-

neid vaadanud, et oi, ilus kivi, aga
mitte midagi teinud! Seda on nii
raske uskuda. Me näeme, kuidas
turist tuleb ja nühib jalaga sealt
sammalt, et näeks midagigi, võib-
olla on selle peal ehk ka murunii-
dukit pargitud. On selge, et sellist
materjali tuleb hoida teisiti ja seda
me nüüd siin üritame,“ ütleb Kilu-
mets.

Muhu kiriku hauatähisel on
nähtav keskel olev suur ladina rist
ning alaosa on kaunistatud orna-
mentaalsete sarvekestega.

Mitmetel hauatähistel on õnnes-
tunud alles jääda seetõttu, et neid
on kasutatud kirikute ehitamisel
materjalina. Nii näiteks on Muhu
kiriku põhjaseinas nähtav nelja
risti ja kahe sarvega hauaplaat ja
lääneseina ukse sillusena kaarrom-
bi, sarve ja sõdalase kujutisega
hauaplaat.

Mitmeid hästi säilinud pealis-
pinnaga trapetsiaalseid hauatähi-
seid leidub Saaremaa vanimais
kirikuis ning Läänemaal.

Hauatähiste ornamentikat, ku-
jundeid ja sümbolseid tähendusi
on uuritud ja leitud, et need kajas-
tavad ristiusule ülemineku aega.

„Ristiusule üleminek toimus
tegelikult üsna pehmelt, ei olnud
nii, et 1227. aastal toimus üleüldi-
ne ristimine ja enne seda ei olnud

Kirikuaia kõige väärtuslikum
hauatähis teel kirikusse.

midagi. Kokkupuuted kristlusega
olid juba enne ristisõdu ja uus usk
imbus siia läbi kaubanduslike ja
sõjaliste kontaktide. Arvatakse, et
enne ristisõdu eksisteeris siin
kristlikke kogudusi. Hauaplaadi,
millel on kujutatud muinasaegseid
sümboleid koos kristlike motiivi-
dega, kajastavadki seda pehmet
üleminekut ristiusule,“ selgitab
Kilumets.

Ulualla toodud hauatähis aga
peab nüüd veidi aega kuivama ja
sisetingimustega kohanema, mis-
järel asutakse seda puhastama ja
konserveerima. Kuidas teda edas-
pidi eksponeerima hakatakse, on
esialgu veel lahtine.

Jana Rand

Rein Saksakulm, Meelis Mölder, Mari Luup, Juhan Kilumets, Ando
Siim, Priit Pihel ja Mai Meriste on kiviga kirikusse jõudnud. Ka torni-
kukk paistab üllatunud olevat.

Advendiaja alguse
tähistamine MUHUS
Kuuseküünalde süütamine
30. novembril kell 18.00
Liiva keskväljakul

Advendiaja juhatavad
sisse vaimulik
GUSTAV KUTSAR
vallavanem
RAIDO LIITMÄE

SEGAKOOR
"ÜLLATUSESINEJAD"
Advenditule jagamine

Oktoobri vallavolikogu istungilt

Vallavolikogu vaatas üle ja tegi muudatuse Muhu valla arengukava investeringukavasse. 2024. a investeringute maksumused on viidud vastavusse tegelike kuludega. Nimekirja on lisatud Soonda lahoone ja Apeteegi maja rekonstrueerimine, Liivale rajatav täiendav veevõtu-koht, Vöiküla munakivitee rekonstrueerimiseks ehitusprojekti koostamine, lisatud on vallale kuuluvate Liiva küla Heina ja Ristiku elamumaadele kommuni-katsioonide väljaarendamine.

Otsustati garanteerida rahaliste vahenditega vallavalitsuse taotlust RTK-lt Muhu Muuseumi administratiivhoone energiatõhu-suse parendamiseks.

Muhu valla finantsvõimekus on hea. Netovõlakoorumus on hea (alla 10 %). Spordi- ja vabaajakeskuse rekonstrueerimiseks on vallal plaanis võtta laenu ja oleme saanud selleks hea pakkumise intressiga 0,9%. Planeeritud on ka töötajate palgaskasv ja jätkatakse kaasava eelarvega.

Kinnitati volikogu töö tasustamise alused. Volikogu esimehele makstavaks tasuks on 500 eurot kuude eest, mil toimuvad volikogu istungid. Volikogu aseesime-

hele makstakse tasu 50 % volikogu esimehe tasu määras, kui aseesimees on esimest asendanud. Volikogu liikmele makstakse volikogu istungist osavõtu eest ja istungi sekretärile istungi ettevalmistamise ja protokollimise eest tasu 50 eurot. Alalise komisjoni koosoleku läbiviimise eest makstakse komisjoni esimehele tasu 50 eurot ja koosoleku protokollile 25 eurot.

Võeti vastu otsus seada sundvaldus Raugi bussiootekoja ja Kõinastu tee avalikku kasutusse andmiseks.

Tunnistati nurjunuks enampakumise portaali osta.ee vahendusel vallale kuuluva Kantsi küla Aadu kinnistu võõrandamiseks.

Vallavalitsusele anti volitused Muhu VPK-le paakauto soetamiseks. Soetatava vara piirväärtuseks määrati 50 000 eurot.

Arutati Nurme ja Aljava küla elanike pöördumist teele tolmu- vaba katte paigaldamiseks. Tee- de investeringud on jagatud kehtiva teehoiukavaga aastateks 2025-2027. Uue teehoiukava koostamisega alustatakse 2026. a lõpus, siis arvestatakse ka esitatud taotlustega.

Muhu valla kaasav eelarve 2026

Muhu valla eelarvestrateegias 2026–2029 on 2026. aastal kaasava eelarve rakendamiseks ette nähtud **15 000 eurot**.

Kaasava eelarve eesmärk on elanike kaasamine eelarve koostamise protsessi: kohaliku kogukonna liikmed saavad valla eelarve koostamisel teatud summa osas esitada ettepanekuid.

2026. a kaasava eelarve **ettepanekute esitamine** algab **3. novembril 2025** ning kestab kuni **15. detsembrini 2025**. Ettepaneku vorm on leitav Muhu valla veebilehelt <https://www.muhu.ee/kaasav-eelarve>.

Ettepaneku sisuks saab olla mingi objekti rajamine või toote ostmise, mida saab kohe peale valmimist või ostu sooritamist kogukonna huvides kasutama hakata ning millest ei tohi edaspidi tekkida ebamõistlikult suuri kulusid valla eelarvele.

Ettepaneku **miinimummaksumus on 5000 eurot, maksimum 15 000 eurot**.

Enne ettepaneku koostamist tutvuti kindlasti Muhu Vallavolikogu 21.09.2022 määrusega nr 16 „Muhu valla kaasava eelarve menetlemise kord“.

Objekti rajamisega seotud ettepaneku koostamisel tuleb **kooskõlastada** kavandatav tege-

vus **maomanikuga**. Ka valla maale kavandatav ettevõtmine tuleb vallaga kooskõlastada.

Ettepaneku **maksumise aluseks** peab olema põhjendatud **kalkulatsioon või vähemalt kaks võrreldavat hinnapakumist**, mis lisatakse ettepanekule. Ettepanekuid vaatab läbi vallavalitsuse komisjon, kes kontrollib asjakohasust ja teostatavust.

Rahvahääletus toimub perioodil **12.–25. jaanuar 2026**. Rahvahääletusel saab osaleda iga vähemalt 14-aastane isik, kelle elukoht on Eesti rahvastikuregistri andmetel Muhu vallas. Hääletus viiakse läbi elektrooniliselt valla veebikeskkonnas.

Hääletuse tulemusena reastatakse ettepanekud vastavalt saadud hääle arvule. Elluviimisele kuuluvad ettepanekud, mis mahuvad kaasavale eelarvele eraldatud summa sisse, kinnitab vallavalitsus korraldusega. Rahastuse saanud ettepanekute elluviimiseks sõlmitakse esitajaga koostööleping, **tegevuste elluviimise tähtaeg on 31.12.2026**.

Lisainfo: arendusspetsialist Annika Aväär, annika@muu.ee, tel 5622 1922.

Vallavalitsuse istungitelt

7. oktoober

Korraldatud jäätmeveost talveperioodiks vabastati 4 kinnistut.

Kinnitati korraldus katastriüksuste piiride muutmiseks Mäla külas asuvate Mardi ja Uue-Mardi katastriüksustel ja Suuremõisa külas asuva Tähvena katastriüksuse ja Igakülas asuva Uuelu-Ruudu katastriüksuse kaheks eraldi katastriüksuseks jagamiseks.

Puurkaevu asukohad kooskõlastati Liiva küla Ärna maaüksusele, Pärase küla Piirikivi maaüksusele ja Räsä küla Põllulille maaüksusele.

Väljastati projekteerimistingimused Pädaste külas asuvalle Kõrtsi-Silveri maaüksusele hoonete projekteerimiseks ja ehitusload Nõmmkülas asuvatele Raja ja Tõnu maaüksustele ning Lõet- sa Tuule-Kalju maaüksusele puurkaevude rajamiseks ning Räsä Reseküllil maaüksusele elamu püstitamiseks.

Väljastati kasutusluba Päelda külas asuvalle Laasu maaüksusele püstitatud rehahoonele.

Otsustati eraldada toetus Saaremaa Gümnaasiumi 4. revüüetenduse korraldamise toetamiseks.

14. oktoober

Korraldatud jäätmeveost talveperioodiks vabastati 1 kinnistut.

Võeti vastu korraldus Suuremõisa külas asuvate Uielu ja Ranna katastriüksuste piiride muutmiseks. Väljastati projekteerimistingimused Viira külas asuvalle Jänesekopli maaüksusele kavandatavate hoonete projekteerimiseks ning Räsä külas asuva Sarapuu maaüksusele elektriliitumise loomiseks.

Eraldatati toetused 69 lapse huvitegevuses osalemiseks.

Toimus infovahetus ja arutelu järgmistel teemadel: Seanina detailplaneering; Muhu Hooldekodu uue töötaja üürikorteri taotlus; Liiva küla Ärna ehitusloa taotlus; haridusasutuste arvutite hankeloping; valla veebilehe ümberkolimine Veebiplatsi plat-

vormile; MTÜ Muhu Turismi Assotsiatsiooni projektitaotlus.

21. oktoober

Kehtestati uus hind Leisi ujula kasutamise teenusele.

Taotluse alusel anti ühetoaline munitsipaal korter Muhu Hooldekeskuses tööle asunud töötajale.

Korraldatud jäätmeveost vabastati talveperioodiks 3 kinnistut.

Kinnitati korraldus Hellamaa küla Lõhmuse jagamiseks kaheks katastriüksuseks.

Väljastati ehitusload puurkaevu rajamiseks Pärase külas asuvalle Piirikivi maaüksusele ja Räsä asuvalle Põllulille maaüksusele.

Kinnitati hanke tulemused investeerimislaenu võtmiseks.

Toimus infovahetus ja arutelu järgmistel teemadel: valla veebilehe ümberkolimine; MTÜ Muhu Turismi Assotsiatsiooni projektitaotlus; Lõet- sa küla Nuka tee küsimus; Viirelaiu paikvaatluse tulemused (puudusi tuvastati nii ehitustegevuses kui ka jäätme- korralduses); kaasava eelarve menetlemine.

28. oktoober

Kinnitati korraldus omaalgatuslikele tegevustele toetuse eraldamiseks ja selle menetluse tähtaegade määramiseks ja komisjoni koosseisu kinnitamiseks.

Kinnitati korraldus hanke korraldamiseks Muhu Põhikoolile kooliraadio süsteemi ostmiseks ja paigaldamiseks.

Maaomanike avalduste alusel otsustati jagada Nurme küla Sil- du katastriüksus kaheks eraldi katastriüksuseks ja Külase- ma küla Ennu Paavli katastriüksus kaheks eraldi katastriüksuseks.

Toimus infovahetus ja arutelu järgmistel teemadel: Suuremõisa- Pädaste rattatee seisukord; üüri- korteri üürilepingu lõpetamine; pärimismenetlus; Simiste küla Valka ja Valka-Lepiku detailplaneeringu osaline tühistamine; Muhu tapamaja detailplaneering; endise apteegihoonet renoveerimine.

V Teeliste jõuluseiklus bussikates

toimub laupäeval, 6. detsembril 2025 ajavahemikus 10 - 14. Iga Muhu küla, kes omab bussiootepaviljoni, saab soovi korral antud ajal võõrustada ja lõbustada mööduvaid teelisi. See on hea võimalus elavdada talvist kogukondlikku suhtlust ja sisse juhatada saabuv jõuluaeg. Traditsiooniliselt on kaasatud Muhu nn põhjaringi bussikad, aga ühineda võivad ka teised Muhu külad. Palun anna hiljemalt 16. novembriks teada, kui su küla soovib osaleda (kontakt all), et saaksime ürituse ühise reklaami laiali saata.

Külase- ma Külaseltsingu nimel
Silla Mall

Lisainfo ja kontakt 5537225 (Mall) mall.noormets@gmail.com

Vallavolikogu 10. koosseis tõmbas otsad kokku

Mari-Liis Rehepapi foto

15.oktoobril toimus Muhu Vallavolikogu 10. koosseisu viimane, 49. istung. Enne istungi algust jäädvustatud fotol Hellamaa külakeskuse ees on koha sisse võtnud:

1. rida vasakult : Madis Rehepapp, Mihkel Ling, Liinu Tuust, Mariann Salum, Mari Luup, Erkki Noor
2. rida vasakult: Marko Oidekivi, Tarmo Jõelett, Volikogu esimees Ain Saaremäel, Imre Luht, Meelis Mereäär ja Aarne Jõgi
Fotolt puuduvad Annely Holm, Marve Järv ja Ivi Tammeaid, kes viimasel istungil osaleda ei saanud.

Muhu valimistulemused 2025

Muhu vallas anti kandidaatide pool 1263 häält, mis jagunesid järgmiselt:

1058 (83,8%) valimisliit Muhu
134 (10,6%) EKRE
35 (2,8%) Erakond Isamaa
28 (2,2%) Sotsiaaldemokraatlik Erakond
8 (0,8%) üksikkandidaat

Valimiskünnise (5%) ületasid valimisliit Muhu ja EKRE, kes saavad vastavalt 14 ja 1 koha volikogus. Häält anti kandidaatidele järgmiselt:

Raido Liitmäe 352 VL Muhu
Mariann Salum 83
Janno Rauk 69
Mihkel Ling 58
Keidy Jõgi 44
Madis Rehepapp 44
Liinu Tuust 44
Üllar Läänesaar 41
Aarne Jõgi 39
Meelis Mereäär 36
Annely Holm 33
Henry Härm 30

Tarmo Jõelett 30
Marek Tustit 29
Jüri Rääm 56 EKRE

Triinu Traumann 29 VL Muhu
Erkki Noor 28 VL Muhu
Rein Saksakulm 21 VL Muhu
Maarja Kumpas 21 EKRE
Marko Oidekivi 19 VL Muhu
Andi Hallikäär 17 EKRE
Oliver Laats 16 VL Muhu
Marve Järv 15 EKRE
Taavi Traumann 10 VL Muhu
Kaido Ots 7 EKRE
Heli Maisalu 6 EKRE
Krete Palu 6 EKRE
Pirko Tuus 4 EKRE
Olev Vahter 3 VL Muhu
Anita Siimer 2 EKRE
Katrin Pauts 27 Isamaa
Natalia Mereäär 8 Isamaa
Hants Kipper 8 SE
Kadri Kipper-Klaas 20 SE
Tõnu Väärtnõu 8 üksikkandidaat

Allikas:

Vabariigi valimiskomisjon

KUTSE: Eesti-Läti IV elektriühenduse trassivariantide võrdlus

Eesti-Läti IV elektriühenduse riigi eriplaneering on jõudnud etapi, kus on valminud trassialternatiivide esmased võrdlustulemused. Kõik huvilised on oodatud avalikule arutelule uuringute tulemustega tutvuma!

Kaasamiskoosolekud toimuvad:

01.12 kl 17:30 Hellamaa Külakeskuses (Hellamaa küla, Muhu vald)

02.12 kl 17:30 Kuressaare Kultuurikeskus (Tallinna 6, Kuressaare)

10.12 kl 17:30 veebikoosolek: www.riigiplaneering.ee/eesti-lati-IV

Loodav ühendus suurendab Eesti elektri varustuskindlust ja loob eeldused taastuenergia ekspordiks ning koostööks naaberriikidega. Ühtlasi aitab see tugevdada Eesti energiajulgeolekut ning toota ja tarbida rohkem elektrit. Ühendus on kavandatud 330 kV õhuliinina, Muhu saarel maakaablina ja Suures väinas merekaablina.

Lõplikku liinikoridori asukohta veel teada ei ole, see selgub 2026. aastal, kui korraldatakse ka planeerimisseaduse kohane avalik väljaanek ja kohapealsed arutelud. Trassialternatiividega saab tutvuda planeeringu kodulehel www.riigiplaneering.ee/eesti-lati-IV.

Riigi eriplaneeringu koostamist korraldab Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium. Küsimused on soovi korral võimalik enne kohtumist ette saata e-postile monika.korolkov@mkm.ee.

Lehelanguskuu Muhu raamatukogudes

Liiva Raamatukogus oli 1. oktoobril Muhu valla juubeli auks lahtiste uste päev ja kõigil oli võimalus osa saada Lugemisisu programmi teematuunnist „500 aastat eesti raamatut“. Täiskasvanud õppija nädala raames toimus 15. oktoobril järjekordne õpitund, seekord keskenduti töö- ja õpivõimalustele, et ennast arendada ja leida uusi tööalaseid väljakutseid ka oma koduvallas. Õpitunni viis läbi Teele Traumann töötukassast.

22. oktoobril tutvustasid oma luuletusi ja loodusfotosid Juli Suvi ja Maris Mägi.

Oktoobris algas Liiva Raamatukogus lasteaiade vanema rühma ning algklasside lastele mõeldud Lugemisisu programmi neljas hooaeg.

Selle aasta lõpuni on huvilistele vaatamiseks väljapanek "Villem Grünthal-Ridala 140".

25. oktoobril toimus Hellamaal Muhu raamatukogude koostööna meeleolukas "Keele ja meele kohvik", teemaks meri ning muusika Albert ja Lembit Uustulandi loomingus.

Peasinejaks oli Lembit ja muusikalist poolt aitas sisustada Meelis Uustuland. Oli uskumatuid meenutusi, imeilusaid ja kolentaljakaid jutukatkeid ning rohkelt rahva südameid võitnud muusikat.

Hellamaa Raamatukogus sai valla sünnipäeval uudistada näitust ning teritada keelt ja meelt. Eakate päeval ja valla juubelipeol esitati väikest valikut kogutud ühetähejutustest. Ilulugemise õpitunnis sõbrunesid Keskomingupidajad oma hääleaparaadiga ning harjutati etlemiskava „Ühetähejutte Muhust ja mujalt“, millega esineti 28.10. Muhu Hooldekeskuses.

21. oktoobril esitles Marje Nykänen, neiu põlve- ja kirjani-kunimega Marje Naaber, oma trükisooja luuleraamatut "Ulgumuhulane".

Raamatuaastal saavad kõik soovijad lahendada anagramme "Kas tunned Muhu- ja Saaremaa kirjarahvast?"

Jätkub tähestikumäng "Ühetähejutud" ja saab vaadata näitust ja väljapanekuid „Maasikane Muhu“, „Muhulaste sajandivanune lugemisvara“, „Need vanad muhulaste postkaardid“, „Unustatud raamatute vahele“, „Kalju papa puunikerdused“, „Madis Küla-Nurmik 135“.

Muhu raamatukoguhoidjad tänavad südamest oma lugejaid, üritustel osalejaid ning kalleid koostööpartnereid!

**Marie Saarkoppel,
Anu Kaljaste**

Muhu tantsurühmade suur juubeliaasta

2025. aasta pole mitte ainult valla juubeliaasta vaid ka Muhu tantsurühmade juubeliaastad. Ätses saab sel aastal 40, Muhu segarühma juubelinumber on sama, mis valla - 35. Tokkroesil täitus juba 2024. aasta lõpus 20 aastat kokku tulemisest, aga esimesed esinemised jäid 2005. aastasse.

Rahvatants on muhu käsitöö kõrval märgilise tähendusega rahvakultuuri nähtus, mis Muhule võib-olla enamgi tuntust ja kuulsust toonud kui käsitöö. Tegijad on aga samad. Osavate näppudega käsitöönaised on ka kerge teatsujalgadega ja eks käsitöötajad, mis paigal istuma sunnib, nõuab liikmete sirutamist-liigutamist.

Ätse aktiivsemad aastad olid paarikümne aasta eest, kui aastast oli üle kolmekümne esinemise. Ätse esimene juhendaja oli Liivi Ülem. Tantsitud on ka Meeli Oidekivi, Maeri Hobustkoppeli, Anne Auväärti, Linda Otsa, Anneli Tamme ja Bruno Soomi juhatusel. Anne Keerdi juhtimisel tegutsetakse alates 2010. aastast. Ätse naisi on muusikaga saatnud Mihkel Mereäär, Luule Tarvis, Toimi Tamm, Meelis Mereäär, Leena Peegel jt.

Muhu tantsunaistest on Kadriann ja Sergei Kibus teinud 2014. aastal ka toreda filmi "Muhu: Ätsed ja roosid." Samal aastal andsid naised Anne Keerdi algatusel välja ka plaadi Ätse lauludega "Mina elan Muhu saares". Ätse tantsudega DVD anti välja 2017. aastal.

Mis puutub filmimisse, siis tundub, et 2006. aasta oli Ätsele ses suhtes eriti tihe. Neid filmisid siis nii Rootsi, Saksa kui Itaalia filmitegijad. Rootsi filmis pidi Ätses ühele Rootsi tuumale tantsu selgeks õpetama. Pärast 18 kordset harjutamist oli tants

rootslasele peaaegu selgeks saanud.

Peale publiku sooja vastuvõtu on Ätses saanud ka ametlikku tunnustust - 2003. aastal Muhu valla stipendiumi kujul.

Neljakümne aasta jooksul on etteasteid olnud seinast seinast: alates Muhu laataidel esinemistest kuni Taani kuningannale tantsimisest. Lisaks lugematul arvul päevadel:

folklooripäevadel, Tallinna vanalinnapäevadel, maanaistepäevadel, memme-taadi - ja pensionäride päevadel ja muudest mandril esinemistest rääkimata. Ka Saaremaal on tihti jalga keerutamas käidud. Välismaal on Ätses Muhu ja Eesti kultuuri esindanud Taanis, Hollandis, Prantsusmaal, Soomes, Leedus, Lätis.

Ätses on kollektiiv, mis peale tantsimise ka laulab ja mitmesuguseid vanaaja töid tegemisi ette näitab. 20. sünnipäevaks valmis nendel ka oma hümn (sõnad Meeli Oidekivi, viis Linda Ots). 1999. aastal Liiva koolimaja nurgakivi panekule järgnenud pidusöögist osavõtnud tähtsatele tegelastele pidid naised Bruno Pao tungival nõudmisel sirbiga rukkilõikust demonstreerima. Paraku ei olnud keegi nannest ise sirbiga viljalõikust isegi näinud. Taevataat halastas naistele ja avas taevaluugid nii, et sirbiga vehkimine jäi tookord ära.

Pärast seda, kui Ätses oli juba üle 20 aasta tegutsenud ja kõikvõimalikes kohtades esinenud, avanes 2008. aastal harukordne võimalus tantsida esimest korda Kuressaare Raekojas, kuna üks ätse - Anu Kivisoo, oli saanud Saaremaa aasta naiseks.

Ka Pädaste mõisa restaureeritud peahoone avamisel esinemine oli

Nii õitses Ätses 10 aastat tagasi.

Kalmer Saare foto

eriline, sest tantsuseade oli teinud Märt Agu ja tantsiti Villu Veski muusika saatel. Kõik erines tavapärasest Ätse repertuaarist, nii et Ätse kroonikapidaja Heldi Rand on seda iseloomustanud kui Kaera-Jaani tantsimist tangomusika saatel.

1990. aastal hakkas tantsima Muhu segarühm, mida on kogu aeg eest vedanud Anneli Tamm. Selle aja jooksul on Muhumaad esindatud neljal tantsupeol ja välismaal on Muhu rahvatantsu näidatud Taanis, Hollandis, Saksamaal, Prantsusmaal, Lätis, Leedus, Soomes, Norras. Ka kodus tantsib segarühm kõikidel Muhu valla pidudel, olgu ilm milline tahes. Kui Muhu naisi on oma säravate siilikutega keerutamas-leelutamas rohkesti, siis segarühma ja segakoori mehed on ise tõelised haruldased kalliskivid taidlejate seas.

2005. aastast tantsib Muhu noorte naiste tantsurühm Tokkroes, mille asutaja ja juhendaja on Anne Keerd. Tokkroes alustas oma esinemisi noorusliku hooga lennates esinema mitmetesse välisriikidesse. Esimesel hooajal Leetu, 2006 Hispaanasse, 2007 Taani, 2009 Šveitsi ja Europeade festivalidele. Igal pool pimestas Tokkroes oma säravate Muhu riiete ja hoogsa tantsuga kohalikke. Loodetavasti aitas see muuta kahvatut idaeurooplase

kuvandit. Oli ju vallavanemgi neile soovinud: "Tokkroes, sära kui litter seal maailmakaardil!" Edasi ei olnud Tokkroesil koduse tiheda esinemisgraafiku tõttu enam aega nii sageli kaugetele reisidele minna, ka Europeade'i festival toimus 2011. aastal Tartus. Siiski käidi nii Soomes kui Hollandis. 2013. aastal toetati rahvusvaheliselt tuntud rootsi moelooja Gudrun Sjödene loomingut oma õigete Muhu riietega, mis olid nagu laulusõna ütleb, "päevakiir" Sjödeni tuimade värvidega kõrval.

2013. aasta mais kinkis Tokkroes oma 40. juubeliks tantsud Muhu Muuseumile ja sõitis Saksamaale sarama. Säratud on ka Kreekas ja sel aastal viis tantsureis seni kõige kaugemasse kohta Sri Lankale, mis on ju saar nagu Muhugi. Koduseid esinemisi ei jõua siinkohal keegi üles lugeda, sest rahva ette astutakse kodusaarel kindlasti veebruaris Eesti sünnipäevapeol, juunis jaaniõhtul ja detsembrikuus kuusel küünalde süütamisel. Iga viie aasta tagant on suurem pidu ka valla sünnipäeval.

Lisaks kõikvõimalikud muud peod ja üritused Muhus ja mujal kodumaal.

Eda Maripuu

Muhu Muuseum

Viinakuu ja hingedekuu muuseumis

Möödunud kuu tõi meile nii kuldsed kui ka märgi sügispäevi. Oktoobri lõpp tähistas ühtlasi talveajale üleminekut, mis tuletas meelde, et aasta pimedaim aeg on ukse ees. Samuti juhatas see sisse hingedeaja vaiksena ja mõtlikuma perioodi.

Oktoobris oli muuseumis rõõmustavalt palju külastajaid. Suur tänu kõigile.

Täiskasvanud õppija nädala raames toimus Välja talu kontorihoones „Passipäev“. Vaatasime, milised olid isikut tõendavad doku-

mendid minevikus, ning külalised tõid kaasa ka oma kodudes olevaid dokumente. Selgus, et mitmed põnevad leiud jäid veel koju. Suur tänu Edale päeva ettevalmistuse eest ning tänud kõigile osalejatele!

Meid külastasid õpilased Orissaare Gümnaasiumist ning ka meie oma lasteaialapsed. Rääkisime mihklikpäeva kommetest ja tegime teemakohaseid tegevusi.

Kuu lõpus käisid meil külas Orissaare lasteaia lapsed. Tutvustasime mardi- ja kadripäeva tra-

disioone ning rääkisime santimistest — maskeeritult perest peresse käimisest, et majale õnne ja head tuua. Meisterdasime üheskoos maske ja mängisime mängu.

30. oktoobril tõsteti Liiva Katriina kirku õuel olev arhailine hauaplaat kirikusse sisse, kus seda ootavad ees konserveerimistööd. Hauaplaadi sisse tõtmise juures osales muuseumist Mai Meriste.

Juhataja Meelis õppis oktoobris esmaabi kursustel. Ta on aktiivselt seotud ka nn Leinava ema ühishaua sõdurite ümbermatmisega Hellamaa surnuaiale. Sinna jõuavad nad novembri alguses.

Rõõm on vaadata, kuidas Too-

ma talus valmivad järjestikku uued kollased katuseharjad ja laudkatuste parandused, otsaviilud ja luugid. Tööd teeb Muhro.

Muuseumis käib traditsiooniline sügistöö – lehtede riisumine ja äravedu. Seda lõbu jätkub poole novembrini või kauemgi.

Novembris alustame erinevate kokkuvõtete koostamisega. Samal ajal on ees ka mitmed uued tellimused, millest saame täpsemalt kirjutada järgmises lehenumbris.

Head koosolemise aega!

Tervitustega
Siret muuseumist

Anne Keerd: Tants on minu elu kutse

Tantsujuhil on selline elukutse, kus saab tantsida vahel seitse päeva nädalas ja nii aastaringi. Sellise elu kutse on vastu võtnud Anne Keerd, kelle käe all seavad samme Muhu ja Ida-Saaremaa tantsurühmad lasteaialaialistest kuni memmeden välja.

Anne tunnistab, et ega igakord see elu ainult üks tants ja lillepidu ei olegi, aga kui tants on kirk ja kutsumus, siis ilma selleta poleks elu suuremat väärt.

Anne juured on Hellamaa Männikul ja ehkki ta kasvas üles ja käis koolis Orissaares, jõudis ta seitse aastat tagasi ikka Muhusse tagasi.

Tantsima hakkas Anne 3. klassis, kui Mallika Moks hakkas Orissaares balletiringi tegema. „Mulle õudselts tantsimine meeldis! Kui Muhus olin, siis vanaema lubas mul oma siilikut tuulutada. See seoti mulle umbes kurgu alla ja siis ma hõõritasin sellega, et koid välja läheksid. Eks see tantsupisik ole ka sealt Männikult pärit, sest vanaema oli rõõmsameelne inimene ja lapsepõlvest mäletan, kuidas Lepiku ja Tüüri tüdrukud käisid meil ja kuidas nad laulsid nii ilusasti!”

Kui ma keskkooli lõpetasin, pidin minema Tallinna Pedagoogilisse Instituuti kunstõpetuse õpetajaks, sest mulle meeldis ka joonistamine väga. Aga samal ajal oli Mallika Koel läinud Tallinna elama, ta tuli mulle bussijaama vastu ja ütles, et lähme proovime tantsu! Mait Agu tegi oma kursust ja sinna läksimegi ning juhtus nii, et sellest proovist sai mulle kutse eluks ajaks. Mait Agu oli suur isiksus ja on jäänud minu eeskujuks tänase päevani.“

Kuidas sünnivad sinu tantsud?

Tantsuloomise oskused on samuti Mait Agult saadud. Minul tekivad ideed nii, et kui mõnda lugu kuulad, siis see hakkab sind kuklas kummitama. Ja kuna ma sõidan väga autoga proovist proovi, siis just rooli taga hakkab mõni lugu kummitama ega jäta enne järgi, kui oled selle varal midagi loonud.

Muusika on oluline ja teiseks see, kellele sa oled selle tantsu loonud. Mul on konkreetne rühm silme ees, kes seda tantsivad. Memmedega oli ka nii, et nad soovivad uusi tantse ja ma tean, et nad on võimelised ka keerulisemaid asju õppima ja lõpuks saavadki hakkama. Mõni unustab vahel midagi ära, no mis siis ikka! Mäletan, kui tegin ühe aeglasema tantsu ja siis ütles

Tantsujuht Anne Keerd Ätse juubeliteel.
Kalmer Saare foto

Olga mulle, et me pole nii vanad ühti, tee midagi kiiremat ka. Siis tegin, võib-olla keerasin natuke liiga kiireks, aga igatahes Olga tuli pärast tantsu hingeldades ja ütles, et vat see oli õige tants!

Tantsijal peab olema hea seda tantsida. Ta peab tunnetama, et ta lihtsalt ei kõnni ja loe samme, vaid läheb muusikaga kaasa.

Kuidas su päevad tavaliselt välja näevad?

Esmaspäev algab kell üheksa Orissaare lasteaia tantsurühma trenniga pihta, selle lõpetan enne lõunat. Siis on paar tundi vaba ja siis tuleb Orissaare Viirelind ja siis põhikooli noored, siis kohe otsa Jaaniroos ja siis sõidan Laimjala, kus ootab Võrrel. Öhtul saan koju kuskil kell üheksa-veerand kümme. Täis tööpäev. Nii olen ära jaganud – esmaspäeval olen Orissaares, teisipäeval Tornimäel, kolmapäeva hommikul Muhu lasteaia, siis sõidan Pärasmaale ja neljapäev on täielikult Muhu päev – päeva esimesel poolel olen Muhu põhikoolis, siis treenin Ätsest ja õhtul veel Tokkroes otsa. Reedel teen trenni Muhu põhikooli segarühmaga. Olen sellega alles alustanud, kolm trenni on olnud ja ma loodan väga, et saame selle käima. Hästi raske on hoogu sisse saada seal, kus pole tükk aega rühmi olnud. Kunagi Senta Roomi ajal tantsisid kõik vanuseastmed. Vahepeal pole see nii olnud ja kõike tuleb uuesti alustada. Aga lasteaia teen juba pikemat aega ja loodan, et sealt tulevad tantsulapsed, kellega kooliastmes juba lihtsam. Järjepidevus peab olema ja kui seda pole, siis pole loota, et tantsurühmad lihtsalt nipsust tekivad. Tahan, et noored tunnetaksid meie oma kultuuri. Et nad tajuksid, et nemad ongi kultuuri kandjad, kes vanematelt saadud traditsiooni peavad edasi kandma ja arendama.

Kõik valima ehk rõõm meie moodi

Iga päev teeme me valikuid – mõned neist on lihtsamad ja kiiremad, teised vajavad pikemat järjeldamist. Alati on inimesel võimalus valida, kui meil vaid õigel hetkel tuleks meelde teha paus ja peatuda mõtlemiseks!

Meie oleme rõõmsad, sest meie lapsevanemad on valinud toetava ja tulemusliku koostöö igas rühmas ja iga üksiku lapse arengu- loos.

Nii näeme vahvaid ühistegemisi koos pereliikmetega rühmas, mis kingib lastele vaheldusrikka ja õpetusliku mänguaja! Leivanädala raames käis Oravate rühmas külas vanaema Erme, kes oskab väga hästi leiba küpsetada. Tema õpetuse järgi segasid lapsed taigna ja jagasid väikestesse vormidesse. Tädi Tiina aitas leivapätsikesed lasteaia köögis valmis küpsetada. Küll maitset hea!

Meie oleme rõõmsad, sest meie õpetajad on valinud mitmekülgset arendava mängukeskkonna loomise lastele.

Nii kuuleme õnneõhinas jagatud tagasisidet lastelt ja õpetajatelt vahvast Jäneste rühma väljasõidust RMK Mändjala õpperajale metsa- ja mereeluga tutvuma. Mere ääres joonistati liivale üksteise varjusid,

Jäneste rühm õppekäigul.

Liinu Tuusti foto

kirjutati oma nimesid, korjati merkarpe ja prooviti rühmakaaslase Harri õpetusel lutsuviskamist.

Rõõmul on selline tore omadus, mis kasvab vaid jagades. Leidke teiegi igast päevast väike rõõm ja sombusest sügisilmast väike päikesekiir (vihje – otsi seda lapse silmadest, naeratusest, laululoost, rõõmuhoisest, kallistusest)!

Maris Mägi

Lasteaed Munuke õpetaja

Millise vanuserühmaga on kõige põnevam või keerulisem töötada?

Lasteaialapsed võtavad ikka täiesti tühjaks, olen siis nagu sidrun. Seal pead olema pidevalt kohal, mitte hetkekski ei saa kedagi nõ lahti lasta. Kõik vaatavad sulle otsa ja kõik need hinged pead oma haardesse saama. Kui keegi hakkab sellest välja libisema, siis peab kohe naksti! ta uuesti endaga kaasa saama.

Memmede ja lasteaiaarümade vahele võib panna võrdusmärgi. Mulle meeldib ikka see, kui õpetan trennis tantsu ja järgmises trennis öeldakse, et „kuule, me põle sõukest tantsu üldse õppin!“ Ei ole midagi teha – hakkame aga jälle otsast pihta! Aga samas mul on sügav austus väärivate rühmade suhtes. Et nad tulevad kodust välja, et nad tahavad tantsida. Meil on väike vestlusring ka, mured räägitakse seal lahti, kõik need haigused ja muu.

Nende tahe ringi käia, koos olla ja uusi asju näha, see on uskumatu. Nad on valmis igale reisile minema, lisades vaid lause – kui me ikka sinnamaani elame. Seni kui tervis lubab, peabki käima. Ja kui tervis ei luba, tule ja istu ikka, saad parema tuju!

Jana Rand

Tokkroesi imeline reis Sri Lankale

Oktoobri algul käis tantsurühm Tokkroes Sri Lankal rahvusvahelisel folkloorifestivalil. Kahel päeval esineti, kolmandal päeval toimus kohtumine kohaliku põhikooli õpilastega ja vaadati nende esinemist. Ka Tokkroes esines seal ja kui paluti õpetada kohalikele üks Eesti tants, valiti selleks Kaera-Jaan. Tantsutraditsioon on Sri-Lankal on väga tugev, justkui kõik tantsiks. Anne Keerd paluti ka konkursi žüriisse tantsu hindama. „Neil on kiired ja pikad tantsud, saateks vaid trummid. Tantsu kõige olulisemaks elemendiks on kätehoied,“ räägib Anne.

Festivalile järgnenud ekskursiooniprogramm oli nii tihe, et tundus tantsimisest märksa väsitavam. Tänu sellele sai sellest kaunist saarest väga hea ülevaate ja kaasa mälestused, mis kestavad kaua.

Luulekonkursi „Mei(t)e Muhu II koht LASTE TÜÖD Meida Mereäär

Kas tiate,
kui olli viel endine aeg,
tegid lapsed tüöd
iga argipäe.

Meite pere olli suur,
suid olli palju.

Ollid kua kielud-
käsud valjud.

Lapsed üiti abiks eenamuale,
põldu ja pinumuale.

Kirvega aopinul valu anti,
vihud tuppa kolde kanti.

Tulli jalgsi õngi laska,
taimi rohida ja kasta.

Õhjekalad ruokida,
põllult tuhlis kuokida.

Ollid väiksed lapsed oeda,
siad ja kanad toita.

Päeva luomad kojo tuua,
et naad kao all suaksid juua.

Elu sundis täitma käske.
laste tüöd ep olnud rasked:

päävaks täita kalatarjad,
sui aal korjata kõik marjad,
oeda suured lambakarjad.

Abiks meres lambud pesema,
metsast einu vädama.

Lakka einu tallama,
Õli lampi kallama.

Ruttu viljavihke siduma,
akki laduma,
kõrrepõlde riisuma,
viljapiasid noppima.

Linapeosid kitkuma,
kupraid küljest kolkima.
viidi rukist rabama,
jõuluõlgi siduma.

Kästi käiavänti ringi aada,
lõnga korruta ja kerida,
kanga luomisel abiks olla,
lõemelõngu kätte anda.

Koelõhjad puolida,
kieduks tuhliid kuorida,
räämed kiduda,
postitaluse liduda.

Nõuti perele soikka kuduma,
riita puualge laduma.

Ollid tuad pühki ja pesta.
Pisematele muinasjutta vesta.

Pühapäävit es tehtud talutüöd.
siis mähhi piale kulus osa üöst.

Kas Jaapani ja Muhu seeniorite digioskused on võrreldavad?

Jaapani ja Eesti teadlased kohtuvad Muhu hooldekodu elanikega.

Mari Luubi foto

Ehkki Jaapan on Eestist tuhandete kilomeetrite kaugusel, on meil siiski üsna palju ühiseid kokkupuutepunkte. Eesti on teatavasti vananev ühiskond ja vanemaealiste osakaal rahvastikus üha kasvab. Selles osas on Jaapan siiski meist kõvasti ees. Kui Eesti elanike keskmiseks vanuseks on 42 aastat, siis Jaapanis on see koguni 49,8.

Just vanemaealiste inimeste toimetulekut digitaliseerivas maailmas otsustasid ühise koostööprojektiga uurida Jaapani Kobe Ülikooli ja Tallinna Ülikooli teadlased. Eesti vanemaealiste inimeste digioskuste uurimus osalesid ka muhulased. Uuring seisnes inimeste küsitlemises, millega sooviti teada saada inimeste toimetulekut digimaailmas, oskusi ja nende arendamist. Küsitleti Hellamaa külakeskuse külastajaid ja et inimestel oleks mugav ja turvaline vastata, oli küsitlejaks Muhu oma inimene Heli Maisalu.

Eelmisel kuul külastasid Muhumaad ka projektis osalevad Jaapani teadlased Kobe Ülikoolist Keiko Katagiri ja Chiharu

Miura. Nad rääkisid Jaapani seenioride elust ja probleemidest ning sedastasid, et inimeste digioskused ulatuvad seinast seinast. On neid, kes saavad digimaailmas suurepäraselt hakkama ja neidki, kellel arvutikasutamise oskused täielikult puuduvad. Umbes samamoodi on ka meil. Ehkki viimasel ajal suhtleb riiki inimestega vaid digitaalselt, on jäänud lahendamata see, kuidas ilma digioskusteta inimesed sellega hakkama saavad.

Jaapanlased töid esile ka seda, et ehkki internet toob kogu maailma koju kätte, ei päästa see siiski üksildusest. Just suurlinnades on palju seniore, kellel puudub suhtlusringkond ning on jäänud üksinda oma maailma. Kui uuringus saadud andmed on analüüsitud, saab kuulda ka järeldusi, mida see uuring andis nii meil kui Jaapanis.

Jaapanlased veetsid koos eestipoolse projektijuhi, Tallinna Ülikooli teadlase Tiin Tambaumiga Muhus meeleoluka päeva ja külastasid kõiki meie saare vaatamisväärsusi.

Jana Rand

Ätses näitas elurõõmu

Algus lk. 1

Anne Ätsele loonud mitmeid tantse ja seda just memmedele mõeldes: „Mul on sügav austus nende väarikate naiste vastu. Et nad tulevad kodust välja, et nad tahavad tantsida, ehkki igapähele on omad mured. Aga tantsides need unustatakse ära. Tants on täielik teraapia, see värskendab aju ja hoiab keha liikumas.“

Tantsu- ja naljahimu ning elurõõm lööb nende igast jutust välja. Inimene võib ju vanemaks saada, kuid elurõõm jääb talle silmadesse ja südamesse. Kui vaatad neid vanu naisi, kes teab mis kaunid enam pole, aga kui nad panevad rahvariided selga, ajavad seljad sirgu, siis nad ongi lihtsalt ilusad! Nende kehahoiak on suursugune ja niiviisi oskavad rahvariidet kan-

Saalis tekitas kõvasti elevust huumorikas Madruste tants.

da ainult muhulased. Mulle nii meeldib vaadata Ätse naisi selja tagant, kuidas väarikad memmed lähevad ja seelik teeb ikka naksat-naksat, see nagu tantsiks nende seljas. Tokkroesi naistel see seelik nii veel ei käi, aga see tuleb ainult aastatega! Nii nagu keegi sõnavõtus ka ütles, parafraseerides kuulsat ütlust kriisi kohta, et kui see on vanadus, siis sellises vanaduses ma elada tahaksin!“

JR

**Külavanemate koosolek toimub 4. detsembril
2025 kell 17 Hellamaa külakeskuses.**

Saarlaste kingitus muhulastele

Nagu eelmises Muhulas sai mainitud, ei olnud selles artiklis Muhu vallale ja vallarahvale tehtud kingituste loetelu kaugeltki täielik. Siiani on kahjuks ainult üks täiendus tulnud - nimelt oli 1993. aastal Hele Lehari avatud lillepood esimene omataoline Muhus üldse.

See muutis täielikult talviste tähtpäevade tähistamise võimalusi. Seni olid nii talvised sünnipäevalapsed kui ka muud õnnitletavad ilma värske lillelita. Mõnikord muidugi vedas, kui aknalaua oli mõni alpikann õitsema läinud.

Ka Virve Meema aianduspood oli tol ajal, kui seemneid igas toidupoes ei müüdud, väga vajalik kauplus. Kindlasti oli veel mõni uus asi, mis tänaseks elementaarne või üldse unustusehõlma vajunud. Andke aga julgusti teada!

Muhu Vabadusristi kavaleride mälestusmärk

Üks saarlaste tehtud kingitus väärib täiesti omaette äramärkimist.

Nimelt on aastatel 2023-2025 Saaremaa Vabadusvõitlejate Ühingu algatusel ja Kaitseliidu Saaremaa maleva ja Tõnu Veldre tegusal toimetamisel Muhu surnuaiale paigutatud keno-taafid muhulastest Vabadusristi kavaleridele. Enamusel nendest ei

ole üldse mingit hauakohta teada.

Alates 12. septembrist on olemas koht, kus muhulased võivad vabariigi aastapäeval ja Võidupühal kõiki muhulastest Vabadusristi kavaleri ja ka kõiki Eesti iseseisvuse eest võidelnud muhulasi mälestada.

Kui Vabadusriste omal ajal välja anti, siis ei arvatud kõiki oma kohust täitnud mehi Vabadusristi vääriliseks. See anti ainult eriti väljapaistvate sõjaliste tegude eest. Hiljem said kõik Vabadussõjas osalenud mälestusmedalid, mida tänapäeval nende järglased on Vabadusristiks arvanud.

Täna tundub, et kõik need muhulased, kes Vabadussõjas osalesid, on väärt meie suurimat austust, sest ilma nendeta ei oleks Eesti iseseisvust kauaks olnud ja ehk poleks seda praegugi. Kuigi muhulased võitlesid Vabadussõjas vapralt, polnud siin Vabadussõja monumenti nagu enamuses Eesti kihelkondades. Selle asemel oli mälestusmärk 1227. aastal langenud Muhu linnuse kaitsjatele, kus oli kiri „Au isamaa eest langenutele 1227“.

Ilma aastaarvuta oleks see olnud väga sobiv ka Vabadussõjas langenute mälestamiseks. See aastaarv aga päästis ilmselt samba otsesest hävitamisest, kuigi kannatada see sõja ajal siiski sai. Nii et uut sammast oli hädasti

Vabadusristi kavaleride kenotaafi avamine Muhu surnuaial.

vaja ja 1967. aastal Juhan Raudsepa loodud sammas oli nii apoliitiline kui tollastes oludes võimalik.

Vabadusristi said 10 Muhu sündinud meest, neist ainult kahe hauad on Muhus: Andrei Väärtnõu Hellamaa kalmistul ja Villem Maripuu Muhu luteriusu kalmistul.

Ohvitserid Jaan Klaar, Peeter Kann ja Vassili Kask ning võitlejad Mihkel Schmuul ja Mihail Raudjas hukkusid nõukogude vangilaagrites, Mihail Kõrtsmik ja Mihail Pere surid mandril ja Mihail Kärme on maetud Saaremaale. Kõik Mihklid ja Vassili Kask said Vabadusristi II liigi 3. järgu (VR II/3), Villem Maripuu III liigi kolmanda järgu (VR III/3).

Pädaste mõisas on sündinud ka USA-s surnud filmitegija Theodor Märskä (VR I/3), kelle nimi emigreerudes Delagardie'ks sai. Kenotaafiväljal on ka saarlasest

mereväekapteni Jaan Usina kenotaaf (VR II/3), kelle viimane puhkepaik nagu paljudel meremeestel on Suures väinas.

Saaremaa Vabadusvõitlejate Ühingu mälestuskivi 2023. aastal ka Jaan Klaari sünnitalu väravasse Viirakülas. Jaan Klaaril on Eesti riigi ees suuremad teened kui kellelgi teisel Saare maakonnast. Tema teeneid tunnustas ka Läti riik oma Karutapja (Lāčplēša Kara ordenis) ordeniga.

Saaremaa vabadusvõitlejate ühingul on plaanis ära märkida ka muhulastest Karutapja ordeni teised kavalerid Mihail Jürissoni, Villem Pegeli, kes Eesti riigilt Vabadusristi ei saanud. Karutapja ordeni sai ka Peeter Kann, kel oli ka Vabadusristi I liigi teine järk.

Lõpetuseks tuleb öelda suur tänu saarlastele!

Eda Maripuu
Muhu Muuseum

Pädaste küla jalgpalliplats areneb

Oktoobrikuu eelviimasel nädalal toimus järjekordne vaba jalka Pädaste küla Oru palliplatsil.

Ja arenguid on - kui 2 aastat tagasi alustasime mängimist nii, et väravapostideks olid kiiruga maasse taotud kadakatüüad, siis sellel aastal toetas Muhu vald meite külarahvast päris jalka-värvate soetamisel.

Nii nagu seda mängu välja on reklaamitud, nii see ka käib - reegleid keegi eriti ei tea, neid asendab hea tahe. Tegelikult suudab hea tahe lihtsalt kõike asendada - ka vanusest tingitud piiranguid, lisaks päris täiskasvanutele on väljakul väikelapsed segamini vanaemadega. Ja nii algaski seekordne mäng ühele neist - Pädaste Tooma Rutile (lastele Tädi Jutt) sünnipäevaks õnne soovimisega.

Õnnesoovidele lisaks soovisid kõik lapsed Tädi Jutti ka oma võistkonda. Mängijad on lihtsalt kõik nii head, et meeskondi ongi keeruline koostada - kõik tahavad kõigiga kõigi poolt mängida. Mingid meeskonnad ikkagi lõpuks sai loodud ja mäng võis alata. Alata võis, aga lõppeda ei

Hooaja viimane jalkamatš Pädastes.

Argo Grasmanni foto

tahtnud kuidagi. Nii jõudsimegi uue arenguni - prosed väljakule peale ja mäng jätkus traktori tulede valguses.

Kui numbritest rääkida, nagu spordijutus olema peab, siis väljakul oli sedakorda 14 mängijat, vaatamata vihmale päevale ja libedale murule kukuti vaid kolmel korral ja viimane poolaeg lõppes 6:0, sünnipäevalapse tiimi võiduga. Emotsionaalsele hooaja viimasele jalkamatšile järgnes teeõhtu koogikestega küla piimapuki juures küla oktoobrikuu sünnipäevalaste meelepidamise-

ga. Ühiselt pakiti väravad ka kenasti talvekorterisse puhkama. Aga ainult talveks! Uuel aastal, uuel hooajal näeme jälle! Nagu ikka - olenemata aastatest ja oskustest, neid võib kõike olla nii väga vähe kui väga palju. Kes veel mängima pole jõudnud, jälgige reklaami ja jõudke ka. Hea tahe ja jalad kaasa - sellest täiesti piisab. Pall ja plats on Pädastes olemas.

Pallimängusõbrad Pädastest

Ujumine Leisi
kooli ujulas
2025/2026

UJUMA!
Kolmapäeviti kell 19.00-20.00
Pilet (alates 01.11.25)
10 eurot kord,
sooduspilet 6 eurot kord.
Sõit valla bussiga.
Liiva kiriku parklast kell 18.00

Info telefonil 5307 1949,
e-post: kultuur@muhu.ee
Anna oma tulekust teada!

HELLAMAA KÜLAKESKUS

MUHU
MALETURNIIR

LAUPÄEVI
KELL 13.00 - 17.00

25. OKTOOBER LIIVAL,
LASTEAIAS SAALIS
22. NOVEMBER
20. DETSEMBER

KOHTUNIK MARKO SIIL
KONTAKT: 5307 1949,
KULTUUR@MUHU.EE

Saarte ja mandri vahel elektriautoga liiklemine on nüüd mugavam ja kiirem

Enefit on uuendanud oma elektriautode laadimisvõrku Eesti suurematel saartel ja nendega seotud sadamates.

Virtsu sadamas on nüüd kasutusel uus **Auteli kiirlaadija võimsusega 240 kW**. Samuti on uuendatud laadimisestadmeid **Heltermaa** ja **Rohuküla** sadamates, kus töötavad vastavalt **Autel 47 kW** ja **Autel 120 kW** laadijad.

Lisaks sadamatele leiab Enefiti laadimispunkte ka mitmel pool üle saarte järgmistes asukohtades:

- **Saaremaal:** Kuressaare Olerex, Kuressaare Saare Selver, Kuressaare haigla, Salme, Lümända, Orissaare Coop.

- **Muhus:** Liiva küla ja Kuivastu sadam.

- **Hiiumaal:** Käina Coop, Kärkla Rimi, Hiiumaa Selver ja Emmaste vallamaja.

Kõik Enefiti avalikud laadijad kasutavad **100% taastuenergiat**, seega iga laadimine on täielikult keskkonnasõbralik. Laadimispunktide asukohad ja hinnainfo Enefiti kodulehelt.

Kui otsid kohta, kus tähistada mõnda perekondlikku sündmust või soovid lihtsalt pidu pidada, siis Liiva Kohvikus on see võimalus olemas. Istekohti kuni 40. Hoolitseme nii söögi-joogi kui ka teeninduse eest vastavalt sinu vajadustele.

VAIMSELT RIKAS MUHUMAA
13. november
kella 16:00-20:00
Hellamaa Külakeskuses

Oled oodatud sõdusale õhtule, kus arutleda meie oluliste asjade üle.
Otsime vastuseid küsimustele:
Mis on vaimne pärand?
Kus on vaimne pärand?
Kas ma näen või tunnen vaimset pärandit?

Mõtteid aitab seada Eesti Rahvakultuuri Keskuse vaimse pärandi osakonna juhataja Leelo Isidora Viita.
Info tel. 5307 1949

EESTI RAHVAKULTUURI KESKUS

Kirguteated

EELK Muhu Katariina kogudus

Koguduse hooldajaõpetaja Hannes Nelis, tel 529 1881.

Pühapäeval, 9. novembril kl 14 missa (kirikus).

Pühapäeval, 23. novembril kl 14 missa (kirikus).

EAÕK

Rinsi Neitsi Maria Kaasani Pühakuju kogudus

Hellamaa Peetruse ja Pauluse kogudus:

Jooksvaid teateid liturgiade toimumise kohta leiate Facebook-is: „Õigeusu kirik Muhumaal“.

Eesti Kristlik Nelipühi Kirik (EKNK) Muhu kogudus

Hellamaa külakeskuses:

05.11 kl 18.30-20.30 – kursus:

Vabadus Kristuses.

09.11 kl 16.00-17.30

jumalateenistus, jutlustab Eve

Juurik. Peale jumalateenistust

kaetud kohvilaud. Jumalateenistusega samal ajal lastetund.

12.11 kl 18.30-20.30 kursus:

Vabadus Kristuses.

19.11 kl 18:30 – 20:30 kursus:

Vabadus Kristuses.

23.11 kl 16.00-17.30

jumalateenistus, teenib EKNK

Toompea koguduse meeskond.

Peale jumalateenistust kaetud

kohvilaud. Jumalateenistusega

samal ajal toimub lastetund.

26.11 kl 18:30 – 20:30 kursus:

Vabadus Kristuses.

Jõulukuu juubilarid ja sünnipäevalapsed

Oskar Saarkoppel 99 (12.12)

Silvi Grigorovitš 98 (2.12)

Harald Kreen 94 (2.12)

Uno Saat 92 (10.12)

Heljo Nõu 92 (14.12)

Aili Nõu 90 (2.12)

Aimi Väärtnõu 85 (10.12)

Linda Kollo 84 (2.10)

Kalvin Jürjestaust 83 (1.12)

Selma Vaga 82 (28.12)

Seida Kremm 80 (20.12)

Naima Ool 75 (25.12)

Tõnu Toom 70 (18.12)

Maire Kurvits 65 (2.12)

Ülle Pink 65 (11.12)

Mart Puss 65 (20.12)

Ivo Maripuu 65 (20.12)

Katrin Siig 65 (24.12)

Toomas Metsniit 60 (10.12)

Palju õnne!

Märkus: kes ei soovi oma sünnipäeva avaldada, palume sellest märku anda vähemalt kaks kuud enne, kuna Muhulane avaldab igas numbris mitte algava, vaid järgmise kuu sünnipäevalapsed.

OST, MÜÜK, VAHENDUS!

Oman mahukat ostuhuviliste andmebaasi.

Otsin talukohta Muhu- või

Ida-Saaremaale ja ehitus-

võimalusega merelähedast

kinnistut.

Allan Pajus,

5690 0411, al-

lan@adrem.ee

Mälestame meie pikaagset viiuldajat

LILJA KEINAST'it

Südamlik kaastunne lähedastele

Külase "Kodukootud"

Avaldan sügavat kaastunnet

ajakirjanik ja kirjanik

Sirje Vihma-Normetile

ema

HELGI VIHMA

Kirjandusteadlast, Joh. Aaviku Seltsi loojat

HELGI VIHMAT

mälestab raamatuklubi

„Head sõnad“

Noorpaar ostab elamumaa, haritava maa, vana talukohta. Pakkuda võib kõike.

Tel: 5855 5575

TOOROS

Info: tooros.ee / +372 5567 2000

**KAEVETEHNICA RENT JA VEOTEENUSED
VEOAUTO*MINIEKSKAVAATOR*RATASLAADUR**

Järgmise Muhulase materjalid on teretulnud **2. detsembri** õhtuni.

Toimetab Jana Rand,

tel: 5523 896, e-post: muhulane@muhu.ee

Muhulane ilmub üks kord kuus.

Internetis www.muhu.ee/muhulase-arhiiv

Trükkinud Saaremaa Trükikoda 490 eks.

Hind **50** euro senti

IN MEMORIAM

Meie hulgast lahkus

27. oktoobril 89-aastane **Lilja Keinast**

Tunneme kaasa omastele!